

KRONIKLER

MEVZUAT KRONİĞİ

ÂMME HUKUKU

1 Ocak 1963 - Haziran 1963

Doç. Dr. İsmet GİRİTLİ

Kanunlar

1. Türk Vatandaşlarının T.B.M.M. e Dilekçe ile başvurmaları.

Bilindiği gibi, 1961 Anayasamız «dilekçe hakkı» kenar başlığını taşıyan 62 nci maddesi ile; vatandaşların, kendileri ile veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetlerini tek başlarına veya topluca, yetkili makamlara ve T.B.M.M. ne yazı ile bildirmek hakkına sahip bulduklarını tasrih etmiştir. Buradaki «vatandaş» kavramına memurların da girdiğine şüphe yoktur.

Anayasamızın gerekçesinde de belirtildiği gibi, vatandaşların en eski siyasî hakları arasında yer alan dilekçe hakkı, birçok tenkidlere rağmen modern Anayasalarda da yer almaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra kabul edilen 1949 Batı Almanya, 1938 İtalyan ve 1947 Japon Anayasaları örnek olarak zikredilebilir.

İşte bu sebeple 1961 Anayasa koyucusu, 1924 Anayasasının 82 nci maddesindeki esaslara 62 nci maddesinde de yer vermiştir. Maddedeki «yetkili makamlar» dan maksadın idarî ve kazaî merciler olduğuna şüphe yoktur.

T.B.M.M. ne başvurmağa gelince, 26 aralık 1962 tarihli ve 140 sayılı «Türk vatandaşlarının T.B.M.M. ne dilekçe ile başvurmaları ve dilekçelerin incelenmesiyle karara bağlanmasının düzenlenmesine dair kanun»¹ Anayasaya dayanarak, bu hususu tanzim etmiş ve Türk vatandaşlarının Millet Meclisi Başkanlığına gönderdikleri dilekçelerin her toplantı yılı başında Cumhuriyet Senatosunca kendi

[1] R. G. 5 Ocak 1963 - 11300.

üyeleri arasından seçilecek yedi üye ile Millet Meclisince millet vekilleri arasından seçilecek 18 üyeden yani toplam olarak 25 kişiden kurulu T.B.M.M. Dilekçe Karma Komisyonunda inceleneceğini tasrih etmiştir (m. 1).

Dilekçe Karma Komisyonunun yetkisinin sınırsız olmadığı ve bilhassa görülmekte olan bir dâva hakkında Yasama Meclislerinde görüşme yapılamıyacağını yasama organının mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremeyeceğini ifade eden Anayasanın 132 nci maddesinin 3 ncü fıkrasındaki hükmün «dilekçe hakkını» kayıtlıyaacağı ortadadır.

Nitekim bu esas göz önünde tutan kanun koyucu 140 sayılı kanunun 5 nci maddesinde Dilekçe Karma Komisyonu Başkanlık Divanının komisyona gelen dilekçeleri icabında ilgili bakanlığın da görüşünü almak veya bir temsilcisini çağırarak suretiyle inceleme yapacağını ve bu inceleme esnasında gözetilecek esasları tasrih ve tesbit etmiştir.

Buna göre, dilekçe adli, idarî ve askerî kaza mercilerinden birinin veya Uyuşmazlık Mahkemesinin veyahut Anayasa Mahkemesinin kararına konu olan; veya bu kaza mercilerinin birinde incelenmekte olan; veya halli bu kaza mercilerinden birinin kararına bağlı bulunan şikâyete dairse; veya kanun teklifi ve tasarisına konu olmayı gerektiriyorsa dilekçenin görüşülmiyeceğini, şayet dilekçe bir idarî merci tarafından henüz kesin bir karara bağlanmamış bir hususa aitse Karma Komisyonca yapılabilecek bir işlem olmadığı ve yetkili idarî mercie başvurulması lüzumunun bildirilmesini karara bağlar.

Her hafta T.B.M.M. üyelerine bir cetvel halinde dağıtılan bu kararlara karşı on gün içinde yazılı itiraz olmadığı takdirde karar kesinleşir ve dilekçe sahiplerine bildirilir.

Karma Komisyonun, kararına konu olabileceği kararlaştırılan dilekçeler hakkında verilen karar 30 gün içinde T.B.M.M. üyelerinden herhangi birinin itirazına uğramazsa kesinleşir. İtiraza uğrayan kararlar hakkında ise komisyon otuz gün içinde rapor düzenliyerek Cumhuriyet Senatosuna verir. Cumhuriyet Senatosunun verdiği karar yeniden karma komisyona gelir ve bu konudaki rapor ile birlikte yedi gün içinde Millet Meclisi Başkanlığına sunulur. Millet Meclisinin kararı kesindir (m. 9).

Kanaatimizce bu konuda en önemli nokta; tatbikatta Dilekçe Karma Komisyonunun ve Meclisin Anayasanın yasama, yürütme ve

yargı fonksiyonları arasında tesbit ettiği iş bölümü esaslarına riayet etmesi ve kaynağını Anayasadan almıyan bir yetki kullanmaya kalkışmamasıdır.

Memleketimizin yakın geçmişinde Meclis İctüzüğünün Dilekçe Komisyonuna tanıdığı gayri vazih yetkiler yüzünden; mezkûr komisyonların yargı ve yürütme organlarının faaliyet sahalarına müdahalelerine yol açıldığı malûmdur.

2. 27 Mayıs'ın Hürriyet ve Anayasa Bayramı olması.

9.4.1963 tarihli ve 221 sayılı ve Ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki 2739 sayılı kanuna ek kanun 27 Mayısı Hürriyet ve Anayasa Bayramı ilân etmiştir².

27 Mayıs Devriminin nedenlerini ve amaçlarını kısaca ideolojisini iyice tesbit etmek ve bu konuda ortak bir anlayışa varmak zorundayız. Zira bir devrim, ideolojisini tesbit ve yönünü tayin etmezse dejenere olur veya edilebilir. O zaman ise, tarihte sayısız örneklerin gösterdiği gibi, tasfiye edilen eski şartlar ve anlayış geri gelebilir.

Bir Devrimin ilkelerini ve dayandığı esasları o devrimin kendi seyrinden çıkarmak en doğru ve ilmî metoddur. Bu metod Devrimin başlangıcından itibaren geçirdiği safhaları, başında bulunan kişilerin ve müesseselerin faaliyetlerini, başka bir deyimle Devrimin fiilî olarak ortaya koyduğu eserleri ana hatları ile incelemek ve araştırmak ve bu olumlu inceleme üzerine Devrimin ideolojisini kurmaktır.

27 Mayıs Devriminin gerçek anlamı istibdada, Diktatörlüğe karşı nefret ve isyan, Hürriyete ve insan hak ve haysiyetlerine uygun bir hayata karşı ise sonsuz özleyiştir.

Gerçekten 27 Mayıs Devriminin ideolojisi memleketimizde yapılmış olan belli başlı bütün Devrim ve reform hareketlerinde olduğu gibi esas itibarile insan hak ve hürriyetleri ve haysiyetleri üzerinde kurulmuştur.

Kısaca, Türk milletinin hürriyet, mutluluk ve refah içinde yaşama özleminin bir sonucu olan 27 Mayıs Devrimile, yüz elli yıldan beri şu veya bu sebepten dolayı bir türlü inşasına muvaffak olamadığımız mutlu, uygar ve Demokratik bir Türkiye yaratma hareketi başlamıştır.

Nitekim İhtilâl sabahının erken saatlerinde Yeni Anayasayı

[2] R. G. 13 Nisan 1963 - 11381.

hazırlamak için Ankaraya davet edilen yedi kişilik ilim heyetinin hazırladığı ve 28 Mayıs 1960 da Millete yayınlanan bildiride; «Müstakbel Anayasanın... İnsan şeref ve haysiyetini, fert hak ve hürriyetlerini olduğu kadar sosyal hakları da teminat altına alması, Devlet organlarının sosyal müesseseleri kuran ve koruyan bir muvazene âmili olması» gerektiği belirtilmişti.

27 Mayısın ideolojisi konusunda bize ışık tutacak en önemli vesika 27 Mayıs Devriminin eseri olan ve 9 Temmuz 1961 Referandumunda Türk Milletince onaylanan bugünkü Anayasamızdır.

«Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışları ile meşrûluğunu kaybetmiş bir iktidara karşı direnme hakkını kullanarak 27 Mayıs 1960 Devrimini yapan Türk Milleti... İnsan Hak ve Hürriyetlerini, Milli Dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak Demokratik hukuk Devletini bütün hukukî ve sosyal temellerile kurmak için... Bu Anayasayı kabul ve ilân ve onu hürriyete, adalete ve fazilete âşik evlâtlarının uyanık bekçiliğine emanet» etmiştir.

Şurası su götürmez bir gerçektir ki bizim toplumumuzun öteden beri sorunları yoksulluk ve özgürlüktür.

İşte onun içindir ki 27 Mayıs Devriminin eseri olan 1961 Anayasasında hürriyet ve kalkınma sentezinin gerçekleştirilmesi işi «Türk toplumunun temel meselesi olarak ve çağımızın siyasal, sosyal ve ekonomik gereklerine uygun ve etraflı bir şekilde yer almış bulunmaktadır.

27 Mayıs Devrimi ve onun temeli üzerine kurulan 1961 Anayasa düzeninin başka bir ifade ile bugünkü rejimimizin amaçları; 19 Mayıs 1919 da Büyük Atatürkün liderliğinde çıkılan Milli Hakimiyet yolunun devamından başka bir şey değildir. Bilerek ve bilmiyerek 27 Mayısın bunun dışında bir anlam vermeğe kalkışmak gaflettir, dalâlettir ve ihanettir.

Kalkınmanın ana amaç ve araçları Anayasada gösterilmiş fakat plânlı ve Demokratik kalkınmanın yürütülmesi ve gerçekleştirilmesi işi Parlâmanter Demokrasinin icabı olarak seçimlerde millete hesap vermek üzere seçimle iş başına gelmiş Meclisteki siyasî çoğunlukların yurtseverliğine, becerikliliğine ve sorumluluk duygularına bırakılmıştır.

Bu itibarla rejimimizin itibarı ve geleceği hükûmet edenler ve edilenler olarak, vakit kaybetmeden Anayasanın ve 27 Mayısın gereklerini yerine getirmemize ve hürriyet ve Demokrasinin sadece soyut birer kelime değil, insan oğlunun mutluluk ve refahının

artışında kullanılması gereken etkili birer araç olduklarını isbat etmemize bağlıdır.

3. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Kanunu.

30 Nisan 1963 tarihli ve 227 sayılı bir kanunla «Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu» adlı ve bu konuda yazılı işleri görmek üzere 3460 sayılı kanun ve ekleri hükümlerine göre idare edilmek ve sermayesinin tamamı devlet tarafından verilmek üzere, hükmi şahsiyeti haiz, Tarım Bakanlığına bağlı bir iktisadî Devlet teşekkülü daha ihdas edildiğini öğreniyoruz³.

Kurumun gayesi; müstahsilin istihsal ettiği sütü işlemek ve değerlendirmek, özel sektörü teşvik ve ona önderlik etmek ve fiilen öğretmek maksadiyle memleketin stratejik bölgelerinde örnek tesisler kurmak ve işletmek suretiyle Türkiye'de süt endüstrisinin gelişmesini sağlamaktır (m. 3,1).

Çağımızda Devletin ötedenberi yerine getirdiği klâsik Kamu hizmet ve görevleri dışında kalan ve mahiyetleri itibariyle Sosyal ve Ekonomik özellikleri olan bazı faaliyetleri daha vardır.

Bunlar Devletin bir müteşebbis olarak yaptığı iktisadî faaliyetlerdir. Bu anlamda olmak üzere, Âmme İdaresinde «Sinaî ve Ticarî mahiyetde» yeni bir Kamu hizmetleri kategorisinden bahsedilmiştir.

Devletin bu faaliyetleri yapabilmesinin, normal Devlet mekanizmasından ayrı ve farklı bir organizasyon gerektireceği ortadadır.

Dünya literatür ve tatbikatında Banka, Maliye, Ticaret, Sanayi, Enerji ve Ulaştırma alanlarında faaliyet gösteren teşekküllere umumî bir tabirle «Public Enterprises - Kamu Teşebbüsleri» denilmektedir.

Bu kurumlar «Sosyal ve ekonomik bir hizmet ifa etmek maksadı ile Devlet tarafından vücuda getirilmiş olan ve bağımsız bir kişiliğe ve idarî muhtariyete, ayrı gelir kaynaklarına sahip bulunan, dış münasebetlerinde hususî hukuk ve ticaret hukuku kaidelerine tâbi olan ve fakat merkezî bir teşkilât vasıtasile yasama organının denetimine tâbi bulunan» müesseseler şeklinde tarif olunmaktadır.

A.B.D. nin en büyük Kamu teşebbüsü olan Tenesi Vadisi Sulama İdaresini (Tennessee Valley Authority) 1933 yılında Amerikan kongresine takdim ederken Cumhurbaşkanı Roosevelt bunları «Bir

[3] R. G. 9 Mayıs 1963 - 11398.

devlet müessesesinin bütün salâhiyetlerini haiz olmakla beraber, bir hususî teşebbüsün bütün elastikiyetine ve atılganlığına sahip bulunan» müesseseler olarak vasıflandırmıştır.

Türkiyede kurulan ilk Kamu iktisadî teşebbüsü, mevcut Devlet Sanayi Ofisi ve Sanayi Kredi Bankasının fonksiyonlarını üzerine alan ve 1933 tarihli ve 2262 sayılı kanunla kurulan Sümerbank olmuş, 1935 de ise Maden ve Elektrik gibi daha sınırlı bir alanda çalışmak üzere Etibank kurulmuştur. 1937 de Ziraat Bankasının İktisadî Devlet Teşekkülü haline getirildiğini görüyoruz.

«İktisadî Devlet Teşekkülleri» tâbiri 17 Haziran 1938 tarih ve 3460 sayılı mürakabe kanununda kullanılmış, kanun vazı sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek üzere kurulan ve 3460 sayılı kanun hükümlerine tâbi tutulması kendi kuruluş kanunlarında yazılı bulunan teşebbüsleri «İktisadî Devlet Teşekkülü» olarak adlandırmıştır.

Bu gelişme devam etmiş 1960 daki duruma göre yüz elli kadar ayrı müessese ile İktisadî Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların kaydı aktif değerleri toplamı 36,8 milyar Türk Lirasını tutmakta ve ödenmiş sermayeleri 6,5 milyar T.L. na varmakta, yine bu teşebbüslerde barem içi ve dışı 101.000 aylıklı ve 193.000 işçi olmak üzere 294.000 kişinin çalıştırıldığı bildirilmektedir.

İktisadî Devlet Teşekkülleri ve benzeri kuruluşların yönetim ve denetleme organları 27 Mayıs Devriminden sonra çıkarılan «Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtı ile idare ve mürakabesi hakkındaki 3460 sayılı kanuna ek 15 Temmuz 1960 tarihli ve 23 sayılı kanun»un getirdiği değişikliklere uğramıştır.

Bu konuda sözümler şudur ki, Türkiyede Devlet teşebbüsleri üzerinde yapılacak tam tetkik gayet geniş ve şaşırtıcı mürakabe ve teşkilât şekillerini göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.

Bizde Devlet ekonomik hayata geniş ve kesif bir şekilde müdahale etmiş ve fakat bunu yaparken insicamlı ve uzun vadeli bir plân takib etmemiştir.

Yeni ihtiyaçlar belirdikçe yeni teşkilâtlar kurulmuş ve bunların hepsinin aldıkları şekil geniş ölçüde o andaki âmme efkârı eğilimlerine veya diğer günlük siyasî faktörlere bağlı kalmıştır.

Bunun sonucunda İktisadî Devlet Teşebbüsleri mantıkî ve insicamlı bir genel şekil gösteremeyecek bir hale gelmiş, bir teşekkülün bünyesiyle gördüğü iş arasında mutlak bir bağlılık bulmak güçleşmiştir.

Kanaatimizce esas dâva kanun koyucunun esasen fevkalâde mudil olan bu konuda kuruluşların muhtevasını iyice araştırmadan bir takım «hukukî etiketler» takmak ve dağıtmak yoluna gitmek suretiyle meseleyi büsbütün muğlâk hale sokmamasıdır.

T.B.M.M. K a r a r ı

Sıkıyönetim Kararı.

20, 21 Mayıs 1963 gecesi vuku bulan silâhlı bir ayaklanma hareketi üzerine Hükûmetin Anayasanın 124 ncü maddesi hükmüne göre bir ay süre ile Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde ilân ettiği sıkıyönetim T.B.M.M. nin 22 Mayıs 1963 tarihli ve 70 sayılı kararı ile onaylanmıştır ⁴

Anayasayanın tanıdığı hürriyetlerin geçici olarak kayıtlanıp durdurulması, yine ancak Anayasanın gösterdiği ve Devletin mevcudiyetini tehlikeye soktuğuna şüphe bıraktırmıyacak hallerde bahis konusu olmaktadır.

Ötedenberi hukukumuzda «örfî idare» olarak adlandırılan bu «olağanüstü yönetim» in şart ve ana hükümlerini 1961 Anayasamız 124 üncü maddesinde «sıkı yönetim» kenar başlığı altında düzenlemiştir.

Bu maddeye göre; savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun baş göstermesi, ayaklanma olması veya vatan ve cumhuriyete karşı kuvvetli ve eylemli bir kalkışma olduğunu gösterir kesin belirtilerin meydana çıkması sebebiyle, Bakanlar Kurulu, süresi bir ayı aşmamak üzere, yurdun bir veya birden fazla bölgesinde veya her yerinde sıkı yönetim ilân edebilir ve bunu hemen T.B.M.M. nin onamına sunar. Meclis, gerekli gördüğü zaman, sıkı yönetimin süresini kısaltabileceği gibi, tamamıyla de kaldırabilir. Sıkı yönetimin her defasında iki ayı aşmamak üzere uzatılması da T.B.M.M. nin kararına bağlıdır. Sıkı yönetim halinde hangi hükümlerin uygulanacağı ve işlemlerin nasıl yürütüleceği, hürriyetin nasıl kayılanacağı veya durdurulacağı kanunla gösterilir.

Görülüyor ki Anayasa koyucusu, Fransız İdare Hukukçusu Barthelemy'nin «Askerî vasıtaları kullanan ve meclis kontrolüne tâbi bir hükûmet diktatörlüğü» olarak tanımladığı ve memleketimizde ta Meşrutiyet devrinden beri çok suistimal edilmiş bulunan bu

[1] R. G. 28 Mayıs 1963 - 11413.

müesseseyi, bu çeşit suistimalleri bundan böyle önlemek için teferuatına kadar tanzim etmiştir.

Anayasanın bu hükümleri dışında ve fakat gerek 1924 Anayasasına gerekse 1961 Anayasasının sıkı yönetimle ilgili prensiplerine uygun olan 22 Mayıs 1940 tarihli ve 3832 sayılı örfî idare kanunu bugün de yürürlüktedir.

Anayasa ve örfî idare kanununda mevcut olan ana hükümlerin ışığı altında sıkı yönetimi kısaca tarif etmek istersek, diyebiliriz ki; hürriyetleri geçici olarak kayıtlayan veya durduran ve mülkî yönetim ve zabıta yerine askerî bir yönetim ve zabıta'yı ikame eden ve bazı suçlar ve suçluların yargılanması için örfî idare mahkemeleri kurulmasını gerektiren olağanüstü bir yönetimdir.

Sıkı yönetim rejimi konusunda en önemli nokta bu rejimin de kanunî ve hukukî bir rejim olması dolayısıyla, sıkı yönetimin memlekette uygulanması ve yürütülmesi esnasında ve dolayısıyla alınmış bütün karar ve tedbirlerin yargı mercilerinin denetimine tâbi olduğu, olması gerektiği hususudur. Esasen 1961 Anayasamız, 1924 Anayasasının sıkı yönetimle ilgili 86 ıncı maddesinde olduğu gibi, sıkı yönetim halinde işlemlerin nasıl yürütüleceğinin kanunla gösterileceğini tasrih etmek suretiyle, bu rejimin kanunîlik vasfını teyid etmiştir. Hattâ doktrinde Hükûmetin sıkı yönetimi ilân kararının dahi kazaî denetime tâbi olduğu kabul edilmektedir⁵.

Gerçekten diğer memleketlerde olduğu gibi Fransada da örfî idare rejiminin tatbikatı ile ilgili bütün tedbir ve kararların kazaî denetime tâbi olduğu içtihadı Fransız Uyuşmazlık Mahkemesinin ünlü ve 26 Temmuz 1873 tarihli Pelletier kararından beri değişmemiştir.

Türk doktrininde de sıkı yönetim rejimi tatbikatının kazaî denetime tâbi olacağı ötenden beri kabul edilmektedir.

Bu konuda sayın Prof. Ragıp Sarıca daha 1941 yılında, tek parti devrinde ilân edilmiş olan sıkı yönetim esnasında yayınladığı «Fransada ve Türkiyede örfî idare rejimi» adlı değerli etüdünde çok haklı olarak şunları söylemekte idi: «Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz... idarei örfiye mıntıkası dahilinde tatbik olunacak ahkâm ve muame-lâtın sureti icrası ve... masuniyet ve hürriyetlerin tarzı takyid ve tâlikinin kanunla tesbit olunacağını beyan etmektedir. Filhakika 3832 numaralı ve 22 Mayıs 1940 tarihli örfî idare kanunu da: İdareî örfiye rejiminin hükümlerini tesbit etmekte, örfî idare halinde tesis

[5] Giritli (I). Örfî idare ilânı kararı kazaî murakabeye tâbi midir?, İst. H. F. M. 1956, sayı 1-4.

edilecek teşkilâtın vazife ve selâhiyetlerini göstermektedir. Demek ki örfî idare ilânı ile husule gelen vaziyet tamamen hukukî kanunî bir vaziyettir. Zira... muamelenin icrasının kanunla tesbit edilmesi tesbit edilmesi demek bu muameleleri icra edecek makamların bunları icra ederken kanuna, hukuk kaidelerine tâbi olması demektir ki bunun yegâne müeyyidesi de örfî idare esnasında yapılan bütün işlerin kazaî mürakabeye tâbi tutulmasıdır. Böylelikle bizde de örfî idare rejiminin asla gayri kanunî bir rejim veya diktatörlük olmadığı tebarüz etmiş olur»⁶.

Nitekim Danıştay Beşinci Dairesi 1943 tarihli ve yayınlanmamış bir kararında doktrinin bu görüşünü teyid eder bir ifade kullanmış bulunmaktadır.

K a r a r n a m e

Yeni Personel Rejimi hakkındaki Kararname

Devlet Personel Dairesinin çalışmaları sonucunda, yıllardan beri üzerinde konuşmaktan başka bir şey yapılmıyan personel rejimimizin ana hedeflerini tesbit etmesi üzerine, Bakanlardan müteşekkil bir alt komisyon bu hedeflerin ışığı altında, kırk sekiz madde halinde tesbit ettiği esasları, Bakanlar Kuruluna sunmuş ve bu prensipler Kurulun 12 Nisan 1963 tarihli toplantısında görüşülüp 8 Mayıs 1963 tarihli toplantısında kabul edilmiştir⁷.

Yeni personel rejimimize temel teşkil edecek ve muhtemelen 1963-1964 yılında kanunlaşarak yarım milyona varan bir memur kitlesine uygulanacak olan bu prensiplere göre; devlet personel rejiminde kariyer sistemi uygulanacak, yeni rejim sınıflandırma ile başlayacak ve maaş rejimi sınıflandırma ile tesbit edilecektir. Başlıca yenilik; liyakat sisteminin kuvvetle teyit edilmesidir; şöyle ki; memuriyete girişte açık müsabaka usulü uygulanacak, bunun sorumluluğunu Devlet Personel Dairesi üzerine alacaktır. İmtihanalarda kazananlar bir süre sitajyer olarak çalışacak; memuriyet statüsüne girmeleri için adaylık süresinin sonunda yeniden imtihana tâbi tutulacaklardır. Ayrıca personelin her türlü hak ve şartlarının tatbikinde liyakat sistemi uygulanacaktır (m. 7-12).

[6] Sarıca (R.), Fransada ve Türkiyede örfî idare rejimi, İst. Baro Mecmuası, Şubat 1941, s. 134-135.

[7] R. G., 21 Mayıs 1963 - 11408.

Yeni rejimde diğer önemli yenilik; en alt kademe memur ücretinin en az geçim haddi ve memleket şartları göz önünde tutularak tesbit olunacağına ifade edilmesidir. Gerçekten Devlet Personel Dairesinin hazırladığı ön raporda da belirtildiği gibi; bugün Ankara'da oturan iki çocuklu evli bir memurun asgarî aylık geçinme masrafı 968 lira olduğuna, bu para ise bugünkü baremin altı ile beşinci derecesi arasına tekabül ettiğine göre, bu parayı ortaokul mezunu bir memurun yirmisekiz yıl, lise mezunun yirmibeş yıl, üniversite veya yüksek mektep mezunu bir memurun ise ancak 18-20 yıl sonra alabilmesi mümkündür⁸.

Kanaatimizce Türk toplumunun büyük dramlarında biri de bu rakkamların arkasında yatmakta ve oynanmaktadır.

Fakat tesbit edilen prensipler manzumesinin en büyük eksikliği; Devlet Personel Dairesinin tavsiyesi hiç nazarı itibara alınmıyarak devlet personelini fiyat yükselmelerinden koruyacak olan değişmeli barem (Echelle Mobile) sisteminin kabul edilmemesidir. Zira modern barem rejiminin özelliklerinden en önemlisi; maaşlarla konjonktür arasındaki münasebetin devamlı olarak takip edilmesi mecburiyetidir.

Konjonktür; paranın satın alma gücünde meydana gelecek değişmeler olduğuna göre, asil önemli dâva, memur maaşlarının para olarak miktarı değil, fakat satın alabileceği mal ve hizmet miktarlarıdır.

İşte paranın satın alma gücünde meydana gelen azalmalar karşısında memur maaşlarının gerçek değerini muhafaza ettirmek için başvurulan bir çare olan (Echelle Mobile) sistemine, bu kerre de mevzuatımızda yer verilmemesi, gün geçtikçe azalan, memurun satın alma gücü karşısında bir lâkaydi ifade etmekte ve bu durumun kanaatimizce bir an evvel düzeltilmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi, içinde bulunduğumuz plânlı kalkınma hamle ve teşebbüsü ve bilhassa birinci beş yıllık kalkınma plânının uygulanmaya başlaması keyfiyeti memleketin en uzak köşeleri dahil bütün yurttaki personel dâvasını ön plâna geçirmiş, işte biraz da bu zorunluluğun etkisi ile ve memleketin her tarafında istihdam edilebilecek personel bulabilmek için «mahrumiyet tazminatı» esası kabul edilmiştir. Bu esasa göre ekonomik, sosyal, kültürel ve sıhhi şartlar bakımından mahrumiyet yeri olarak tesbit edilen mahallerde çalışan

[8] Devlet Personel Rejimi hakkında Ön Papor, Ankara 1962, s. 21.

personeler «mahrumiyet yeri tazminatı» adı altında her ay muayyen bir ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır (m. 28).

Kâmu hizmetlerinde çalışan personeli, sadece idareye hizmet münasebeti ile bağı olan ve hizmet karşılığında maaş alan bir varlık olarak görmek doğru değildir. Bu personelin bazı sosyal problemleri vardır ki; devletin bu problemlerle de ilgilenmesi ve bunlara çözüm çaresi arayarak bulması hizmetin verimli olarak yapılması bakımından önemlidir.

Bu sebeple personelin gerek şahsını, gerekse ailesini ilgilendiren sosyal problemlere eğilmek zarureti ortadadır. Nitekim bu gerçekten hareket edilerek, esasen sosyal ve ekonomik haklara geniş yer veren 1961 Anayasamızın da ışığı altında ve bir yenilik olmak üzere, personelin sosyal haklarının geniş ölçüde ele alınması kararlaştırılmış bütün devlet personeli ile emekliler ve ailelerini kapsıyan bir sağlık sigortası kurulması, bilhassa mahrumiyet bölgelerindeki personele mesken ve lojman ve çocuklarına tahsil bursları ve yurtları sağlanması esasları karar altına alınmıştır (m. 32-35).

1961 Anayasası devlet personeline de hizmetten doğan ve sosyal haklarını korumak maksadiyle sendika kurmalarına imkân tanıdığına ve halen Devlet Personel Dairesi böyle bir tasarı üzerinde çalıştığına göre, yakın gelecekte memurların güçlü sendikaları aracılığı ile talep edecekleri bu gibi hakların tanınması yoluna şimdiden gitmek şüphesiz yerinde ve akıllı bir harekettir.

Doç. Dr. İsmet GİRİTLİ

CEZA HUKUKU

1) Af.

23 Şubat 1963 tarihli Resmî gazetede yayınlanmış 218 sayılı kanun «Bazı suç ve cezaların affı hakkında kanun» ismini taşımaktadır.

Bu af kanunu bazı fiilleri tamamen affetmiş, bazılarının cezasında sadece indirme yapmış, bazı fiilleri ise af dışında bırakmıştır.

A) *Tamamen affedilen fiiller.*

Af kanununu taradığımız zaman muhtelif maddelerde tamamen affa giren fiilleri görmek mümkün olmaktadır.

- a) Taksirli cürümler
- b) Kanundaki aslî cezası 5 yılı geçmiyen hürriyeti bağlayıcı cezalarla cezalandırılan fiiller
- c) Para cezasile cezalandırılan fiiller
- ç) Kanundaki aslî cezası 5 yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı cezalarla para cezasını birlikte gerektiren cezalar
- d) Para cezası, müsadere, bir meslek veya sanatın yapılmasını veyahut bu cezalardan birini veya birkaçını istilzam eden cezalar
- e) Uşak ve Halkı silâhlandırma ve Çanakkale Ağır Ceza Mahkemelerinde görülmekte olan İskele ve 31. kilometre olayları (m. 2)
- f) Evlenme maksadile kaçırma (m. 3/C son)
- g) Irza geçme vaki olmayan kaçırma (m. 3/C son)
- h) T.C.K. nun 416/son fıkrasının aslî hüküm olarak tatbik edildiği haller
- i) Af kanununun 3. maddesinin (G) bendinin son fıkrasında gösterilmiş bazı sıfat ve vazifeyi suistimal suçları ile siyasî partilere yapılan bağışlarla ilgili suçlar
 - 1) 1000 liraya kadar (1000 lira dahil) döviz kaçakçılığı suçları
- j) Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 1567 sayılı kanuna müsteniden çıkarılan kararname ve tebliğlere aykırı olup da muaddel 3. maddenin (A) bendinin ikinci fıkrası ile (C) bendi haricinde kalan ve döviz zıyânını intaç etmemiş olan usul ve şekle muhalif fiiller
- k) Aynı kanuna müsteniden önceden çıkarılan kararname ve tebliğlere göre suç sayılıp da sonradan çıkarılan kararname ve tebliğlere göre suç sayılmayan fiiller
- l) İstimal ve istihlâk maksadile işlenmiş kaçakçılık fiilleri ve 6829 sayılı kanunun ek 2. maddesinin I, II, III, bendleri ve IV. bendinin birinci fıkrası hükmünü ve 3078 sayılı kanunun ek ve tadillerini ihlâl eden fiiller
- m) Sif kıymeti 1000 lirayı (1000 lira dahil) geçmeyen gümrük kaçakçılığı suçları
- n) 3437 sayılı Tütün ve Tütün İnhisarı Kanununun 90 ve 91. maddelerine muhalefet suçları

o) Yüksek Adalet Divanınca T.C.K. nun 146 maddesi dışında birden fazla suçlarla mahkûm edilip ve hürriyeti bağlayıcı cezalarının toplamı 8 yıl ve bundan az olanların suçları

ö) 1961 yılı sonuna kadarki dönemlere ait olarak, Vergi Usul Kanununa göre ceza mahkemelerince hükmolunup bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte infaz edilmemiş bulunan hileli vergi suçlarına ait cezalar

B) *Af kanunu ile tamamen affedilmeyip sadece indirime tâbi olanlar.*

5 yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı cezalar veya bununla birlikte para cezasına mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının 5 yılı ve para cezalarının da üçte biri affedilmiştir.

C) *Af kanununun tesir etmediği fiiller.*

a) Af kanununun 3. maddesinde A ilâ K bendleri arasında gösterilmiş suçlar

b) 113 sayılı Af kanununun 134 sayılı kanunla değişik birinci maddesinin (B) ve (C) bendlerinden faydalananların işlediği suçlar

c) Bu faydalananların 27.5.1960 tarihinden sonra işledikleri suçlar

ç) Firar halinde olanlardan bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay zarfında resmî mercilere müracaatla teslim olmayanların firar suçları

d) Asker kaçağı, izinsiz, bakaya, yoklama kaçağı ve saklı bulunanlar ve askerlikten kurtulmak için hile yapanlardan bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, yurt içindelerse iki ay, yurt dışındalarsa altı ay içinde resmî mercilere teslim olmayanların bu suçları

e) Kanunen kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması, satılması, alınması ve memlekete sokulması suç teşkil eden veya inhisara tâbi bulunan eşyanın müsaderece cezaları

2) Hileli vergi suçlarında af.

23 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 218 sayılı Af Kanununun 9. maddesinin son fıkrasında 1961 yılı sonuna kadarki dönemlere ait olarak Vergi Usul Kanununa göre ceza mahkemelerince hükmolunup bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte infaz edilmemiş bulunan hileli vergi suçlarına ait cezalar affedilmiştir.

28 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 202 sayılı «31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı hükümler eklenmesi ve bir kısım hükümlerinin kaldırılması hakkında kanun»'un 64 maddesine göre eski geçici 8. madde şu şekilde değiştirilmiştir: «Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dört yıl içinde, ticarî veya ziraî kazançları dolayısıyla ilk defa Gelir Vergisine tâbi olacak mükelleflerden götürü usûlde veya işletme hesabı esasına göre vergilendirilecekler adına, mükellefiyete girdikleri vergilendirme dönemi ile ilgili olarak, bu kanun ile Vergi Usul Kanunu hükümlerine aykırı hareketlerinden dolayı, kaçakçılık, kusur ve usûlsüzlük cezaları kesilmez. Hileli vergi suçu ve hileli vergi suçuna teşebbüsten dolayı ceza uygulanmaz.

«Faaliyetlerini vergi dairesinin ıttılay dışında bırakanlar bu hükümlerden faydalanamazlar.»

Bahis konusu 8. madde dolayısıyla 1 Ocak 1965 yılına kadar bazı hileli vergi suçları ve bunlara teşebbüs hareketleri cezalandırılmıyacaktır.

3) Ateşli silâhlar ve bıçaklar Yönetmeliği.

19 Mart 1963 tarihli Resmî gazetede yayınlanmış bu yönetmelik ile altı ay kadar evvel 21.9.1962 tarihli ve 11212 sayılı Resmî gazetede yayınlanıp yürürlüğe giren yönetmelik ortadan kaldırılmıştır. Yeni Yönetmelikte, silâh taşıma iznini vermeye yetkili mülkî amir Vali ve Kaymakam olarak gösterilmektedir.

Vali ve Kaymakam bazı şahıslara talep ettikleri takdirde bu izni vermekte serbest iken (m.)1, bazı şahıslara bu izni vermeğe mecbur tutulmuştur. Yönetmelikte bu hususta teferruatlı hükümler yer almıştır.

4) İzaleî Şekavet Kanununun ilgası.

28 Şubat 1963 tarihli Resmî gazetede yayınlanmış 215 sayılı «İzaleî Şekavet Kanununun yürürlükten kaldırılmasına dair kanun» ile mahkeme kararı olmaksızın bir kimsenin herkes tarafından yaralanmasını veya öldürülmesini tecviz eden bir kanun ortadan kaldırılmış olmaktadır.

On maddeden ibaret olan İzalei Şekavet Kanununa göre, hane, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahalleri basan, yakan, tahrip eden, adam öldüren vs. kimselerin (m. 3) şaki oldukları Dahiliye Vekâletince ilân edildikten sonra tâyin edilen 10 ilâ 30 gün geçince, bunların, hükûmetçe yakalanmalarından evvel cerh ve katledilmeleri cürüm addolunmamakta, carih ve kaatiller hakkında takibat icra edilmemekteydi.

Suçlulukla mücadelede mahkeme kararını aramayan ve ceza vermeyi vatandaşlara da tanıyan bu kanun, Devlet kudretinin aciz olduğu zamanların icaplarındandı; Anayasaya aykırı bu kanunun kaldırılması zamanı zaten gelmiş bulunmaktaydı.

5) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanunundaki Suçlar.

18 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 171 sayılı Toplantı ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hürriyeti Hakkında Kanun, 6761 sayılı Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri hakkında Kanun'u ilga etmiştir. Ayrıca aynı kanun 6187 sayılı Vicdan ve Toplanma Hürriyetinin Korunması hakkında Kanun'un 4. maddesini yürürlükten kaldırmıştır.

171 sayılı kanun'un 5. bölümü Ceza Hükümleri başlığını taşımakta olup bir aydan beş yıla kadar hapsi, 500 liradan 4.000 liraya kadar ağır para cezasını gerektiren suçları ihtiva etmektedir. Bu suçlar kanununun 18. maddesinde «Yasaklara aykırı hareket», 19 maddesinde «Toplantı ve yürüyüşe mâni olanlar», 20 maddesinde «Huzur ve sükûnu bozanlar», 21. maddesinde «Kanuna aykırı propaganda vasıtaları ve suç işlemeğe teşvik», 22. maddesinde «Hükûmet emrine karşı gelenler», 23. maddesinde «Toplantı ve yürüyüşe silâhli gelenler», nihayet 24. maddesinde «Tahrikçiler ve suç ortakları» başlıkları altında tarif ve tecrim edilmiş bulunmaktadırlar.

Bu suçların bir kısmı toplantı ve yürüyüş hakkının korunması, bir kısmı da toplantı ve yürüyüş hakkının tanzimi, tahdidi için ihdas olunmuşlardır.

A — Toplantı ve yürüyüş hakkının korunması için ihdas olunmuş suçlar.

Toplantı ve yürüyüş hakkı, âmme haklarından biri olduğu için, Anayasaca zikredilmiş ve bu hakkın kullanılmasına, kanuna aykırı olarak mani olunması, huzur ve sükununun bozulması suç sayılmıştır.

Ayrıca zabıta kuvvetlerinin kanuna uygun olan toplantı veya yürüyüşlere müdahale etmeleri halinde bunlara karşı işlenen suçların cezalarında da indirme yapılmış bulunmaktadır.

a) Toplantı ve yürüyüşe mani olmak.

Kanunun daha birinci maddesinde «Herkes, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümleri dairesinde; silâhsız ve saldırısız olarak belli maksatlarla toplantılar veya gösteri yürüyüşleri yapmak hakkına sahiptir.» demek suretile toplanma ve gösteri yürüyüşü yapma bir hak olarak kabul edilmiş bulunmaktadır.

Vatandaşların bu haklarını kullanmalarına engel olmak kanunun 19. maddesinde müstakil bir suç olarak tarif edilmiştir; maddeye göre, «Toplantı veya yürüyüş yapılmasına mani olan veya devamına imkân vermiyecek tertipler ile bu toplantı veya yürüyüşü ihlâl eden kimse, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, üç aydan altı aya kadar hapis ve 250 liradan 1.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.»

b) Huzur ve sükunu bozmak.

Kanunun 20. maddesi şu şekildedir: «Yapılmakta olan toplantı veya yürüyüşte huzur ve sükûnu bozmak maksadile tehdit veya hakaret veya taarruz veya mukavemette bulunanlar veya başka bir suretle huzur ve sükûnun bozulmasına sebebiyet verenler, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, altı aydan bir yıla kadar hapis ve beş yüz liradan 2.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.»

c) Kanuna aykırı olarak menedilen toplantı veya yürüyüşlerde karşı koyma faillerinin cezalarında indirme.

Kanun 13. maddesinde kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşleri saymış, bunların hangi hallerde dağıtılacağını da 14. maddesinde göstermiştir. 22. maddenin son fıkrası kanuna uygun olan hallerde veya kanuna aykırı bile olsa, gerekli şartları yerine getirmeden bunların dağıtılmasında cezanın azaltılacağını emretmektedir. Adı geçen hükme göre «13. maddede yazılı hallerden biri tahakkuk etmeden veya 14. madde hükmü yerine getirilmeden salâhiyet hududu tecavüz edilerek, toplantı veya yürüyüşlerin dağıtılması halinde, yukardaki fıkralarda yazılı fiilleri işliyenlere verilecek cezalar

dörtte bire kadar indirilebileceği gibi, icabına göre büsbütün de kaldırılabilir.»

B — *Toplantı ve yürüyüş hakkının tanzimi için ihdas olunmuş suçlar.*

Her hak gibi, toplantı ve yürüyüş hakkı da tanzim edilmiş, kaidelere bağlanmış, bu hakkın cemiyet huzurunu ve devlet otoritesini sarsamıyacak bir şekilde kullanılması için, bazı şartlara riayet edilmesi hüküm altına alınmıştır. Kanun hangi toplantı ve yürüyüşlerin kanunsuz olduğunu tâyin etmiş, bunları tertip ve idare etmeyi, bunları teşvik eylemeyi, bunlara iştirak etmeyi suç saymıştır; ayrıca toplantı ve yürüyüşe silâhlı gelmek de cezalandırılmış bulunmaktadır.

a) Kanunsuz toplantı ve yürüyüşlere ait suçları.

Kanunun 13. maddesi bunları saymış bulunmaktadır.

Kanun 7. maddesinde toplantı yapılmasından en az 48 saat önce verilmesi gereken beyannameden ve bunu takip eden muamelelerden bahsedilmektedir. Tertip heyeti, beyannamede gösterilen saatten evvel, 10. maddeye göre, beyannamenin verildiği makama yazı ile bildirmek şartile toplantıyı bir defaya mahsus olmak üzere ve 48 saati geçmemek şartile, geri bırakabilmektedir. Kanunun 13. maddesinin (a) bendi «7. madde hükümlerine uygun şekilde beyanname vermeksizin veya toplantının geri bırakıldığı gün 10. maddeye göre merciine bildirilmeksizin veyahut toplantı veya yürüyüş için tespit edilen gün ve saat beklenmeksizin» yapılan toplantıyı veya yürüyüşü kanuna aykırı saymaktadır.

13. maddenin (b) bendinde «Ateşli silâhlar veya patlayıcı maddeler veya her türlü kesici, delici veya taş, sopa, demir ve lastik çubuklar gibi bereleyici araçlar veya yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı eczalar veya diğer her türlü zehirler veya her türlü sis, gaz maddelerini hâmil olarak» yapılan toplantılar ve yürüyüşler de kanunsuz sayılmıştır. Kanun, bu şekilde iştirak edenleri ayrıca 23. maddenin (a) bendinde daha ağır bir şekilde cezalandırmaktadır.

Kanunun 3. maddesine göre, «Toplantılara, yürüyüş toplanmalarına ve yürüyüşlere güneş doğmadan başlanamaz. - Açık yerlerdeki toplantılar ve yürüyüşler güneş batıncaya kadar, kapalı yerlerdeki toplantılar saat 24'e kadar devam eder.» 13. maddenin (c) bendi

«3. madde hükümleri gözetilmeksizin» yapılan toplantı ve yürüyüşleri kanunsuz saymaktadır.

Kanunun 4. maddesinde «Şehir ve kasabalarda hangi meydan ve açık yerlerde veya kollarda toplantılar veya yürüyüşler yapılabilceği Vali veya Kaymakamlarca kararlaştırılarak mutata vasıtalarla ilân edilir. Bu yerler hakkında sonradan yapılacak değişiklikler, ilânından 15 gün sonra muteberdir - Toplantı yerlerinin kararlaştırılmasında gidiş - gelişi, güvenliği bozmayacak ve pazarların kurulmasına engel olmayacak surette toplantıların genel olarak yapıldığı, varsa elektrik tesisatı olan yerler tercih edilir» hükmü bulunmaktadır. 7. maddede de verilecek beyannamede toplantı yerinin gösterilmesi emredilmiş bulunmaktadır.

13. maddenin (c) bendinde bu maddeler gereğince belirtilen yerler dışında yapılan toplantı ve yürüyüşler yasak edilmiştir.

Kanunun 11. maddesinde «Genel yollar üzerinde yapılacak yürüyüşler 4, 7 ve 10. maddeler hükümlerine tâbidir. Yürüyüşe ait beyannamelerde ayrıca yürüyüşe geçmek için seçilecek toplanma yeri ile takip olunacak yol ve dağılma yeri gösterilmek şarttır. - Mahallin en büyük mülkiye amiri lüzum ve zaruret gördüğü takdirde yürüyüşlerin yapılacağı yollar ile istikameti tespit ve keyfiyeti gerekçeli ve yazılı olarak ilgililere tebliğ eder. - Tertip heyeti, idare ve Hükümet Komiseri hakkındaki 8. ve 9. maddeler hükümleri yürüyüşlere de uygulanır.» demek suretile «Yürüyüş usul ve şartları»nı tanzim etmiştir. Ayrıca 12. madde «Genel yollar ile parklarda, mabedlerde, kamu hizmeti görülen bina ve tesislerde, ve bunların eklentilerinde ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin bir kilometre mesafesi dahilinde toplantı yapılamaz. - Genel meydanlardaki toplantılarda, gar, iskele ve hava meydanlarında yapılacak karşılama ve uğurlamalarda, halkın ve nakil vasıtalarının gelip geçmesine elverişli ve önceden tespit edilen bir kısmın açık bulundurulması mecburîdir» demek suretile «Yasak yerler»'i göstermiştir.

13. maddenin (d) bendi «11. maddedeki usul ve şartlara ve 12. maddedeki yasaklara uyulmaksızın» yapılan toplantı ve yürüyüşleri kanuna aykırı kabul etmiştir.

Kanunun 13. maddesinin (e) bendinde «12 maddede sayılan yasak yerlerde gürültü ile veya kamunun huzur ve istirahatini ihlâl edecek şekilde toplanmak ve yürümek suretile» yapılan toplantı ve yürüyüşü yasak saymıştır. Sadece toplanmak ve yürüyüş yapmanın yasak olduğu hallerde, bu şekilde gürültü veya istirahati ihlâl edecek

şekilde hareket etmenin ayrıca tasrih edilmesine lüzum olmadığı kanaatindeyiz.

Kanunun 13. maddesinin (f) bendinde «Kanunların suç saydığı maksatlar için» yapılan toplantılar ve yürüyüşler de kanuna aykırı sayılmıştır.

aa) Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşleri tertip ve idare veya bunlara iştirak etmek.

Kanunun 18. maddesine göre «kanuna aykırı toplantı ve kanunsuz yürüyüşleri tertip veya idare edenler ve bunların hareketlerine bilerek iştirak edenler fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, altı aydan bir yıla kadar hapis ve beşyüz liradan bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.»

bb) Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşleri teşvik etmek.

Kanunun 17. maddesine göre «Halka karşı doğrudan doğruya veya ses yükselten veya nakleden her hangi bir alet veya vasıta ile söz söyliyerek veya seslenerek yahut basılmış veya çoğaltılmış veya el ile yazılmış veya çizilmiş kağıtları duvarlara ve sair yerlere yapıştırarak veya dağıtarak veya benzeri vasıta ve yollarla halkı kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşe teşvik ve tahrik etmek yasaktır.»

Bu yasağın müeyyidesi 24. maddede gösterilmiştir; maddeye göre «17. maddedeki yasağa aykırı hareket edenler, toplantı veya yürüyüş vukubulmamış veya vukubulmuş da ilk emir ve ihtar üzerine dağılmış ise, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, altı aydan iki yıla; toplantı veya yürüyüş zorla dağıtılmış ise, bir yıldan iki yıla hapis cezası ile cezalandırılır.»

b) Toplantı ve yürüyüşlerde dağılma emrine karşı gelmek.

Kanun, bu karşı gelmeye toplantının kanuna aykırı olmasında başka, kanuna uygun olmasında başka ve nihayet toplantıya gelenlerin silâhlı olmasında başka hükümler terettüp ettirmiştir.

aa) Kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlerde.

Kanuna aykırı toplantıların hangileri olduğunu 13. madde göstermiştir. 14. maddeye göre «13. maddede yazılı hallerden herhangi birinde mahallin en büyük mülkiye âmiri veya görevlendireceği en büyük zabıta âmiri veya zabıta âmirlerinden biri toplantı veya

yürüyüş yerine gelir. Gelişini münasip bir şekilde bildirir. Kalabalığa kanuna uyarak dağılmalarını ve dağılmazlarsa zor kullanılacağını topluluğun duyabileceği vasıtalarla ihtar eder. Kalabalık dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. - Zabıta kuvvetlerine karşı fiilî saldırı veya mukavemet vukubulduğu takdirde veya zabıta kuvvetlerinin muhafazası ile memur oldukları yerlere fiilen saldırı halinde ihtar emrine hacet yoktur.»

Bu hükümlerin müeyyidesi kanunun 22 ve 23. maddesinde gösterilmiştir. 22. madde silâhsız, 23. madde ise silâhlı olma hallerini tanzim etmektedir

22 nci maddeye göre «Kanuna aykırı toplantı veya yürüyüşlere silâhsız iştirak edenler, emir ve ihtardan sonra çekilip gitmezler ve Hükûmet kuvvetleri tarafından zorla dağıtırlarsa, altı aydan bir yıla kadar hapis ve 500 liradan 1.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. - Dağıtma sırasında cebir ve şiddet veya tehdit veya taarruz veya mukavemette bulunanlar, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapisle cezalandırılır.»

Kanunun 23. maddesine göre, silâhlı olarak toplantıya iştirak edenler, ihtar müteakip çekilip gitmezler ve dağılmaları için zor kullanılırsa, bunlar bir yıldan beş yıla kadar hapis cezasile cezalandırılır. Silâhlılar dağıtılmaları esnasında mukavemet ederlerse ceza üç yıldan beş yıla kadardır.

bb) Kanuna uygun toplantı ve yürüyüşlerde.

22. maddenin son fıkrası, kanuna uygun olan hallerde veya kanuna aykırı olsa bile, gerekli şartları yerine getirmeden yapılan dağıtma esnasında, dağıtılan kimselerin işlediği fiillerin cezasını azaltmıştır. Bu hükme göre, «13. maddede yazılı hallerden biri tahakkuk etmeden veya 14. madde hükmü yerine getirilmeden salâhiyet hududu tecavüz edilerek, toplantı veya yürüyüşlerin dağıtılması halinde, yukardaki fıkralarda yazılı fiilleri işliyenlere verilecek cezalar dörtte bire kadar indirilebileceği gibi, icabına göre büsbütün de kaldırılabilir.»

c) Toplantı veya yürüyüşe silâhlı gelmek.

Kanun 23. maddesinde toplantı veya yürüyüşlere silâhlı gelenler hakkında hükümler koymuştur.

Bu maddenin (a) fıkrasındaki hükme göre, «Toplantı veya yürüyüşlere 13. maddenin (b) bendinde sayılan silâh veya araçları (bunlardan ruhsata tâbi olanlar ruhsatlı olarak taşınsa dahi) hâmil olarak iştirak edenler, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.»

d) **Kanuna aykırı propaganda vasıtası kullanmak.**

Kanun 16. maddesine göre «Toplantı ve yürüyüşlere müteallik propaganda maksadile kullanılan basılı veya çoğaltılmış veya el yazılı davetiye, levha ve ilânlarda tertip heyetini teşkil edenlerden en az birinin ad ve soyadı ile imzasının bulunması şarttır. Bu propaganda vasıtalarında halkı suç işlemeğe teşvik ve tahrik eden yazı veya resim bulunması yasaktır.»

Kanunun 21. maddesinde bu mükellefiyetlerin müeyyidesi yer almış bulunmaktadır; maddeye göre «Tertip heyetini teşkil edenlerden en az birinin ad ve soyadı ile imzasını taşımayan 16. madde yazılı propaganda vasıtalarını hazırlayanlar, yazarlar, bastıranlar, basanlar, propaganda maksadile kullananlar bir aya kadar hapis, 250 liradan 1.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. - Bu propaganda vasıtalarında halkı bir suç işlemeğe teşvik ve tahrik eder mahiyette yazı veya resim bulunursa veya bu maksatla başka araçlar kullanılmış olursa, fiil daha ağır bir cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde failleri altı aydan bir yıla kadar hapis ve 500 liradan 2.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır. - Teşvik veya tahrik neticesi olarak istenilen suç işlenir veya suçun icrasına teşebbüs edilirse, fiil daha ağır cezayı gerektiren ayrı bir suç teşkil etmediği takdirde, müşevvik veya muharrikler bir yıldan iki yıla kadar hapis ve 1.000 liradan 4.000 liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.»

CEZA MUHALEMESİ HUKUKU

6) Tevkif.

a) **Hayvan Hırsızlığı halinde tevkif mecburiyetinin ilgası.**

1 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 162 sayılı «Hayvan hırsızlığının men'i hakkındaki 5617 sayılı kanunun 14'üncü

maddesinin kaldırılmasına dair Kanun»'un 1. maddesi ile adı geçen 14 madde kaldırılmıştır.

5617 sayılı Hayvan Hırsızlığının men'i hakkındaki kanunun 13. maddesinde büyük baş hayvanları çalan, bu suçlara iştirak eden, iştirak etmeksizin bunları bilerek kabul eden, saklayan, satın alan, kabule, saklamaya veya satın almaya tavassut edenlerin Türk Ceza kanunundaki cezaların üç misli ile cezalandırılacakları, ayrıca sürgün edilecekleri kaydedildikten sonra, 14. maddesinde bu suçlardan sanık olanların, haklarında kuvvetli deliller ve emareler bulunduğu takdirde, yargılamalarının tutuklu olarak yapılacağı hakkında hüküm konmuştu. Lüzumunda mahkeme tahliye cihetine gidebiliyordu.

b) 1609 sayılı kanundaki tevkif mecburiyetinin ilgası.

19 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 173 sayılı «Bazı cürümlerden dolayı memurlar ve şerikleri hakkında takip ve muhakeme usulüne dair 1609 sayılı kanunun 3 üncü maddesinin kaldırılması hakkında kanun»da mecburî tevkif hallerinden birini mevzuatımızdan kaldırmış bulunmaktadır.

1609 sayılı kanunun, 3; maddesinde irtikap, rüşvet alıp vermek, ihtilas ve zimmete para geçirmek, kaçakçılık, resmen vuku bulan müzayede ve münakaşalara ve alım ve satıma fesat karıştırmak, Devlet Hariciyesine ait mahrem evrakı veya şifreleri ifşa etmek veya ifşaya sebebiyet vermek ve bu cürümlere iştirak hallerinde memurlar hakkında son tahkikatın açılmasına dair verilecek karar üzerine snaiğin derhal tevkif edileceği ve mahkemede duruşmanın mevkuften cereyan edeceği hükmü yer almıştı.

Anayasamız mecburî tevkifi kabul etmediği için, bu iki değişiklik mevzuatımızın Anayasaya uydurulması gayesile yapılmış olsa gerektir.

7) Meşhut suçların muhakemesi hakkındaki 3005 sayılı kanun hükümlerinin uygulanacağı hal.

18 Şubat 1963 tarihli Resmî Gazetede yayınlanmış 171 sayılı «Toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkında kanun»un 25'inci maddesinde bu kanun hükümlerine muhalefet halinde yapılacak muhakemenin Meşhut suçların muhakeme usulüne dair olan 3005 sayılı kanuna göre yürütüleceği hükmü yer almıştır. Tabii, 3005 sayılı kanun hükümlerinin tatbiki için, bu kanunun 1. maddesinin

(A) bendinde yer alan mahal şartı aranmayacak, yani fiil Ağır ceza veya Asliye mahkemelerinin bulunduğu belediye hudutları veya panayırlar dışında işlenmiş olsa bile 3005 sayılı kanuna göre muhakeme yapılabilecektir. Ayrıca, Cumhuriyet savcılarının delil toplamak ve dâva ikame etmek hakkındaki müddetlerle de bağlı olmadığı hakkında bir hüküm bulunmaktadır; fakat, kanunda «Cumhuriyet savcıları 3005 sayılı kanunun 3. maddesinin 4. fıkrasında yazılı müddetle bağlı kalmaksızın bütün delilleri topluyarak kamu dâvası ikame ederler» denmektedir; halbuki adı geçen 3. maddede böyle bir müddetten bahsedilmemektedir; müddet 4. maddede bahsedildiğine göre, savcıları 4. maddenin 4. fıkrasındaki kayıt ile bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, toplantı ve gösteri yürüyüşü hürriyeti hakkında kanun'a aykırı hareket edildiğinde, ağır cezalı işler dışında savcılar sanığı o gün mahkemeye sevk mecburiyetinde olmamalarına rağmen, yine de 3005 sayılı kanun tatbik edilecektir; ağır cezalı işlerde ise, kanun 5 fıkradan bahsetmediği için müddet bakımından kayıt bâki kalmaktadır.

Doç. Dr. Öztekin TOSUN
